

den gewijd in de regel wat minder regionaal georiënteerd dan de boekbesprekingen en de lezer vaker voorlichtten over meer onbekende literaire zaken: ver weg of uit een ver verleden. Niettemin oefende ook hier de factor nabijheid invloed uit: het nieuws over buitenlandse literaire onderwerpen was veel minder gevarieerd dan dat over binnenlandse onderwerpen en concentreerde zich rond enkele – vooral Franse – blikvangers.

In aansluiting op de bovengenoemde kwantitatieve analyses, heeft Korevaart een deel van haar recensie- en artikelenmateriaal aan een nadere inhoudelijke analyse onderworpen. Door middel van een gevarieerd palet aan *case studies* wordt onder meer ingezoomd op twee veelbesproken auteurs (Robidé en Van der Hoop jr.) en op onderwerpen waarvoor de dagbladkritiek destijds veel aandacht aan de dag legde: literatuur over de Belgische opstand, almanakken en Franse literatuur. Daarnaast wordt uitgebreid aandacht besteed aan het beeld van de vrouw dat in de kritieken werd gepresenteerd, aan de vraag hoe het institutionele en organisatorische kader van de krant doorwerkte op de kritische praktijk in een drietal dagbladen, en aan de taak- en literaturopvattingen van de dagbladrecensenten.

Dit deel van Korevaarts dissertatie zit methodisch gezien wat minder hecht in elkaar en de bevindingen mogen dan niet altijd even spectaculair zijn, maar ook hier worden tal van lacunes in onze kennis van de vroeg negentiende-eeuwse dagbladkritiek gedicht, terwijl bovendien de nodige aanzetten worden gegeven voor een verdere bestudering van de negentiende-eeuwse dagbladkritiek als eigenstandig onderzoeksobject.

Susanne Janssen

Nieuw licht op J.B.C. Verlooy (1746-1797), vader van de Nederlandse Beweging / Paul De Ridder. - Gent : Stichting Mens en Kultuur ; Brussel : Vereniging voor Brusselse Geschiedenis, 2001. - 126 p. ; ill. ; 25cm - (Archief- en Bibliotheekwezen in België. Extranummer, ISSN 0778-8061 ; nr. 65) (Cahier / Studiecentrum 18de-eeuwse Zuid-Nederlandse Letterkunde ; nr. 20)
ISBN 90-72931-88-2 Prijs: € 12,-

In België, althans in de noordelijke helft van dat land, heeft de naam van J.B.C. Verlooy steeds een goede klank behouden bij hen die, actief of passief, betrokken zijn of waren bij de nooit aflatende strijd voor het behoud van de eigen taal.

Verlooy's *Verhandeling op d' Onacht der moederlyke Tael in de Nederlanden* (1788) verscheen in een tijd toen de ouderwetse Brabantse standenstaat worstelde met de barensweeën van een nieuwe tijd. Ik bedoel de strijd tegen de eigengereide willekeur van zijn verlichte soeverein, de Oostenrijkse Keizer Joseph II, de keizer-koster, aan de ene kant en de invloed van het gedachtegoed der Franse Revolutie anderzijds. Mocht de *Verhandeling* in die tijd al enige weerklink hebben gevonden, dan is dat stellig niet het geval geweest bij de conservatieve Statisten van 'son Excellence' Hein Vandernoot, maar hooguit bij de jonge, vooruitstrevende democraten onder leiding van Fr. Vonck, verenigd in het geheim genootschap 'Pro Aris et Focis'.

Toen Jan Baptist Verlooy op 4 mei 1797, amper vijftig jaar oud, stierf moet hij het gevoel hebben gehad, dat hij niet alleen als politicus volslagen mislukt was, maar ook dat zijn *Verhandeling op d'Onacht* tot niets had gediend, omdat hij een hersenschim had nagejaagd. Hij kon onmogelijk voorzien welke invloed later nog van zijn werk zou uitgaan.

Zijn *Onacht*, een niet te miskennen bewijs van Nederlands nationaal gevoel en taalbewustzijn gedurende de achttiende eeuw in de zuidelijke Nederlanden, zou een lang leven tegemoet zien. Een eerste herdruk ten dienste van de taalpolitiek van de koning Willem I, verscheen te Gent bij Snoeck-Ducaju en Zoon, op aandrang van Van Doorn, gouverneur van Oost-Vlaanderen. De anonieme uitgever was niemand minder dan J.M. Schrant, hoogleraar aan de door de koning opnieuw gestichte universiteit te Gent; de eerste uit de zestiende eeuw was immers door Parma afgeschafte.

Na 1830 kon Verlooy's verhandeling nuttige diensten bewijzen als aanklacht tegen de Belgische verfransingspolitiek. In 1938, honderdvijftig jaar na het verschijnen van het tractaat, komt Rob. van Roosbroeck 'voor de seven Sinjoren' bij De Sikkel, met een herdruk waarin hij Verlooy 'de geestelijke vader van de Groot-Nederlandse kultuuridee' noemt. En meer dan twintig jaar geleden brachten J. Smeyers en J. Van den Broeck een anastatische herdruk met

taalkundige toelichtingen en zakelijk commentaar. Zie hiervoor de bespreking in *TNTL* 96 (1980), p. 69-77.

Dat Verlooy allerminst in Brussel vergeten is, blijkt uit het nieuwe licht dat dr. Paul De Ridder, specialist in Brusselse geschiedenis, met zijn boek laat schijnen over een figuur die hij de ‘Vader van de Nederlandse Beweging’ noemt.

Het archief van de ‘Geheime Raad’ van Brabant bleek belangrijke nieuwe gegevens te bevatten over Verlooy en zijn beroemde verhandeling. Wel was bekend dat hij in 1781, met financiële steun van de Raad van Brabant, de *Codex Brabanticus seu Corpus Juris edictalis* had gepubliceerd, maar er was niets bekend over de geschiedenis van de verhandeling zelf.

In 1785 nam Verlooy, advocaat bij de Raad van Brabant, een initiatief zonder precedent. Verwijzend naar maatregelen van de keizer ten voordele van het Duits in zijn erflanden, richtte hij zich rechtstreeks tot Jozef II in Wenen met een schrijven waarin hij pleitte voor het opwaarderen van het Nederlands, de taal van de overgrote meerderheid van het volk in de Oostenrijkse Nederlanden.

P. De Ridder publiceert, als bijlage I bij zijn boek, de ‘observation ... sur les affaires actuelles des Pajis-Bas’ gericht tot ‘l’Empereur et Roy’. Hieruit blijkt dat Verlooy hiervoor heeft geput uit zijn ‘dissertation’ van 1780, die hij pas in 1788, dank zij de steun van zijn progressief democratische vrienden kon laten drukken, echter niet ‘tot Maestricht’, zoals de titelpagina ons wil laten geloven, maar bij de Bel te Brussel.

Bijlagen 2 en 3 bevatten afbrekend-kritische commentaar van de ‘Conseil privé’ zowel over Verlooy, ‘avocat sans pratique’, als over zijn ‘mémoire’ ‘sur un objet qu’il ne connoit en aucune maniere’, zodat een rapport over deze zaak aan zijne Majesteit kan worden gestuurd. De Raad stelt daarom voor de brief van Verlooy aan de keizer zonder gevolg te laten en besluit: als de auteur werkelijk iets heeft mee te delen wat de moeite waard is, laat hij dat door de drukpers aan het publiek mededelen. De raad zou op zijn wenken worden bedien.

Het licht dat de Brusselse historicus P. De Ridder op de Brusselaar Verlooy laat schijnen is ongetwijfeld nieuw en de moeite meer dan waard. Maar de eretitel ‘Vader van de Nederlandse Beweging’ zal vermoedelijk toch enige verbazing wekken en dat niet alleen in Nederland maar ook in de noordelijke deelstaat die officieel, ook in Brussel, *Vlaanderen* heet, een naam waar P. De Ridder niet gelukkig mee is, evenmin als de schrijver van deze bespreking.

In zijn Ten Geleide schijft De Ridder, dat tijdens de negentiende eeuw sommige romantici de Nederlandse Beweging van Verlooy zullen verenigen tot een ‘Vlaamse’, ten dele onder katholieke invloed, omdat men afkerig stond ‘tegenover het calvinistisch-vrijzinnige “Holland”’. Maar was het niet de Antwerpenaar Hendrik Conscience, die met zijn historische romans *De Leeuw van Vlaanderen* en *De Kerels van Vlaanderen*, de strijd voor het behoud van onze taal in het Zuiden heeft beïnvloed? En die strijd ging in het België van 1830 ten koste van het Frans, precies zoals bij Verlooy destijds in Brabant. De middeleeuwse, gewapende strijd tegen Frankrijk werd nu eenmaal gedragen door het graafschap Vlaanderen en niet door het hertogdom Brabant, dat immers niet onder de Franse kroon hoorde.

Dat plus de romantiek van de Brabander Conscience, en niet de katholieke invloed verklaart de naam *Vlaamse Beweging*. *Nederlandse Beweging* was in België na 1830 toch volkomen uitgesloten. Nog maar sinds luttele jaren heet onze taal in het Zuiden niet langer *Vlaams* maar *Nederlands*; we mogen zelfs met Nederland een Nederlandse taalunie vormen. Maar wat wil de auteur? Na de federalisering van België is er zelfs een provincie *Vlaams Brabant* ontstaan met een vreemde contradictie in zijn naam.

De kans dat het anabaptisme van P. De Ridder in verband met de naam *Vlaamse Beweging* enige kans van slagen zou hebben, lijkt me niet groot. Maar het is te proberen. Misschien kan ik de auteur hierbij helpen met een kaart van het zuidelijke Nederland.

In 1794 verscheen te Haarlem, bij François Bohn, een boek met de titel *Geheimzinnige Toereidselen tot eene Boertige Reis door Europa. Vermaakshalven voorgelezen in, en opgedraagen aan, de Maatschappij der Verdiensten, onder de Spreuk: Felix Meritis* door A. Fokke, Simonsz. Met kaarten. MDCCXCIV.

Op die kaart, waarop de oude Nederlanden staan afgebeeld, krijgt het noordelijke deel de naam *Holland*, terwijl het zuidelijke gewoon, kort en krachtig *Nederland* heet.

Dat was in 1794. ‘De nieuwste Verdeeling’ van F. Bohn was, helaas, geen lang leven beschoren. Door de Slag bij Fleurus, 26 juni 1794, veroverde Frankrijk de Oostenrijkse Nederlanden. Op 31 september volgde daarop annexatie van het Nederland van Verlooy bij ‘la grande patrie’: een lange nacht van twintig jaar ellende was begonnen. Er was in het Zuiden geen Nederland meer!

Bij de lectuur van het boek van dr. P. De Ridder heb ik vaak moeten denken aan wat je in Belgische kranten om de haverklap leest, t.w. *nefast* < fra. *néfaste*. De auteur schijnt onbekend met Nederlandse woorden als *rampzalig* of *noodlottig* of desnoods *funest*. Er is immers haast geen bladzij zonder *nefast*. Het is op p. 64 zelfs zo kras dat ‘les effets funestes’ in Verlooy’s brief aan de keizer, vertaald worden met ‘de nefaste gevolgen’.

Laten wij deze bespreking niet beëindigen met gevit over een woord, maar liever met een warme gelukwens aan de auteur voor zijn prachtig uitgegeven ‘Nieuw licht’, geschreven in de geest van Verlooy.

F. de Tollenaere

Het geluk van een schrijver: Felix Timmermans en zijn Pallieter / August Keersmaekers. – Antwerpen: Pandora, 2000. – 2 dln.: Cahier 6 en 7; 308 + 416p.: ill.; 24 cm

ISBN 90-5325-180-4, 90-5325-170-7 Prijs: € 30,99 (dl. 1), € 40,90 (dl. 2)

Onlangs hield de Stichting DBNL een enquête over de canon van de Nederlandse literatuur. De uitkomsten zullen ongetwijfeld een rol spelen bij de verdere uitbouw van de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren. Maar hoe zullen de ingeleverde antwoorden zich verhouden tot de werkelijkheid? Hoeveel van de genoemde werken zijn nog echt levende klassieken die telkens nieuwe generaties lezers weten te boeien? Interessant in dit verband was de vraag van de DBNL hoeveel gecanoniseerde werken elke Nederlander gelezen zou moeten hebben. Worden we nog altijd geacht iets gelezen te hebben van Vondel, Potgieter, Couperus en Vestdijk, om slechts enkele namen te noemen? En hoe staat het met onze kennis van de Vlaamse literatuur? Voor onze zuiderburen zal *Pallieter* van Felix Timmermans als een klassieker gelden, maar hoeveel Nederlanders van nu hebben dit boek gelezen? In de vorige eeuw was het ook in ons land zeer populair. De receptiegeschiedenis van *Pallieter* is aanvankelijk zelfs door Nederland sterk beïnvloed.

Timmermans’ optimistische loflied op de levensvreugde werd na een voorpublicatie in *De Nieuwe Gids* van Kloos door uitgeverij P.N. van Kampen en Zoon te Amsterdam begin juli 1916 uitgegeven. Door de oorlogsomstandigheden duurde het enkele jaren voor het boek in Vlaanderen kon doorbreken. In die tussentijd was de eerste druk van 1250 exemplaren in Nederland snel uitverkocht. Van Kampen publiceerde herdruk na herdruk, maar vanaf het begin was er vanuit katholieke kringen ook verzet tegen *Pallieter*. Dit leidde er uiteindelijk toe dat het Vaticaan in 1920 de Nederlandse en Belgische bisschoppen opdracht gaf de gelovigen erop te wijzen dat *Pallieter* verboden lectuur was. Er zijn sterke aanwijzingen dat het Nederlandse episcopaat hierachter heeft gezeten. Voor de verkoop en de populariteit van het boek bleef de banvloek van het Vaticaan echter zonder gevolgen. Inmiddels was *Pallieter* ook in het buitenland, met name in Duitsland, een groot succes.

August Keersmaekers, in Nederland vooral bekend als edituur van Bredero, verzorgde voor het Davidsfonds een leeseditie van alle werken van Timmermans. In 1993 kreeg hij inzage in een groot aantal (klad)handschriften van *Pallieter* die zich in particulier bezit bevinden. Daarnaast bleek het Provinciaal Archief te Hasselt ook een aantal bladen te bezitten. Keersmaekers houdt terecht de mogelijkheid open dat er zich nog elders manuscripten bevinden, maar waarschijnlijk is dat niet. In totaal beschikte Keersmaekers over bijna duizend bladzijden handschrift. Zij stelden hem in staat een grondige studie te maken van de ontstaansgeschiedenis van *Pallieter*. Het resultaat hiervan verscheen, onder de titel *Het geluk van een schrijver*, in twee omvangrijke delen. Ze werden, onder auspiciën van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde te Gent, uitgegeven door de Antwerpse privé-uitgeverij Pandora. De fraai verzorgde boeken bevatten een grote hoeveelheid facsimile’s